

man içinde Eş'ariyye'ye katılmasıyla da-
ğılmıştır.

Cehmiyye'nin, Allah'ı tenzih maksadiy-
la da olsa nasların ifade ettiği mânaları
aşacak derecede te'vile gitmesi, dinî
konularda tek başına yeterli olmayan
aklı nassa tercih etmesi ve dolayısıyla
Hz. Peygamber devrinden itibaren akaid
sahasında devam eden saflık ve muha-
fazakârlığı bozması, özellikle sünnete
bağlı Selef âlimleri arasında şiddetli tep-
kilere yol açmış, hatta İslâm fırkaları dı-
şında sayılmasına sebep olmuştur. Bu
tepkije daha sonra Ehl-i sünnet kelâm-
cıları, Mu'tezile ve Şa'ya bağlı âlimler
de katılmıştır. Bununla beraber Cenâb-ı
Hakk'ın yaratılanlara benzemekten ten-
zih ve müteşâbihatın te'vili konuların-
da Ehl-i sünnet kelâmcılarına; mârifet-
ullahın aklın vücûbu konusunda Mâtû-
rîdiyye'ye; sıfâtullahın nefyi (ta'tîl*) ile
rû'yetullah*, kabir azabı, şefaât, mîzan
ve sıratın inkârı konularında Mu'tezile'-
ye; cennet ve ceheennem in ebedî olma-
dığı görüşünde Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf'a
ve iman anlayışında Mürcie'ye tesir et-
tiği, en azından Cehmiyye ile bu gruplar
arasında fikrî bir paralelliğin bulundu-
ğu kabul edilmektedir. Esasen Malatî'nin
Cehmiyye'yi sekiz sınıfa ayırmasın-
dan ve mezhebin itikadî sistemini bu
gruplara yaymasından da anlaşılacağı
gibi Cehmiyye, kökleşmiş bir itikadî mez-
hep olmaktan çok hür bir akılcılıkla iman
esaslarını yorumlama çığırını açan ve çe-
şitli ekollere tesir eden bir akımdır. Ceh-
miyye mezhebini benimseyen belli başlı
âlimlerin olmayışı da bunu göstermek-
tedir.

Cehmiyye'nin görüşleri çeşitli akaid
ve kelâm kitaplarında ele alınıp tenkide
tâbi tutulduğu gibi müstakil kitaplarda
da incelenip reddedilmiştir. Ahmed b.
Hanbel'in *er-Red 'ale'z-zenâdika ve'l-
Cehmiyye*'si, İbn Kuteybe'nin *el-İhtilâf
fi'l-lafz ve'r-red 'ale'l-Cehmiyye ve'l-
Müşebbihe*'si, Ebû Saîd ed-Dârimî'nin
er-Red 'ale'l-Cehmiyye ile *er-Red
'ale'l-Merisi*'si (bu kitaplar Ali Sâmî en-
Neşşâr tarafından 'Akâ'idü's-selef adlı
derleme kitap içinde yayımlanmıştır, İske-
nderiye 1971), İbn Ebû Hâtim er-Râzî'nin
er-Red 'ale'l-Cehmiyye'si, İbn Kayyim
el-Cevziyye'nin *İctimâ'u'l-cüyûşî'l-İslâ-
miyye 'alâ gazvi'l-Mu'atilla ve'l-Ceh-
miyye*'si (Beyrut 1404/1984) ve Cemâ-
leddin el-Kâsimî'nin *Târîhu'l-Cehmiy-
ye ve'l-Mu'tezile*'si (Sayda 1320; Kahi-
re 1321) bunlardan bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *er-Red 'ale'z-zenâdika
ve'l-Cehmiyye* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 62,
65, 67-68, 75-76, 82-84; Dârimî, *er-Red 'ale'l-
Cehmiyye* (nşr. Gösta Vitestam), Leiden 1960,
s. 8, 24, 39, 42, 93-100; Eş'arî, *Ma'kalât* (Rit-
ter), bk. Fihrist, s. 626, 671; Mâtürîdî, *Kitâbü't-
Tevhîd*, s. 66; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red*, s. 91-
140; a.e., M. Zâhid Kevserî'nin girişi, s. 7; Kâ-
dî Abdülcebbar, *el-Muhtâf*, s. 117, 437; Bağdâ-
dî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 212; İbn Hazm, *el-
Fasl*, II, 127, 204; Şehristânî, *el-Milel* (Vekîl), I,
86-87; *Şerhu'l-'Akdidi'ti-Ta'hâviyye*, s. 531-
532; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 181,
197; İbn Kayyim el-Cevziyye, *eş-Şavâ'ıku'l-
mürsele* [baskı yeri ve tarihi yok], s. 84; Safe-
dî, *el-Vâfi*, XI, 208-209; İbnü'l-Vezîr, *İşârü'l-
hâk 'ale'l-hâk*, Beyrut 1403/1983, s. 285, 287;
'Akâ'idü's-selef, nâşirin mukaddimesi, s. 25;
Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*,
Beyrut 1979, I, 134; İzmîrî, "Dürzi Mezhebi",
DİFM, I/2 (1926), s. 41-42; M. Şerefeddin Yalt-
kaya, "Ceberiyeh", *İA*, III, 38-39; W. Montgomery
Watt, "Djahmiyya", *EI²* (Fr.), II, 398-399.

ŞERAFETTİN GÖLCÜK

CEHR

(الجهر)

Arap alfabesinin bazı harflerindeki
belli bir özelliği ifade eden terim
(bk. HARP).

CEHŞİYÂRİ

(الجهشياري)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs
b. Abdillâh el-Cehşiyârî
(ö. 331/942-43)

Kitâbü'l-Vüzerâ' ve'l-küttâb
adlı eseriyile meşhur olan
Abbâsî devlet adamı.

Küfe'de doğdu. İbn Abdûs adıyla da
tanınır. Küçük yaşta babası ile Bağdat'a
gitti ve orada yetişti. Babası, Abbâsî hâ-
nedanının ileri gelen simalarından Mu-
vaffak b. Mütevekkil'in hâcibi Ebû'l-Ha-
san Ali b. Cehşiyâr'ın yakın adamı oldu-
ğu için Cehşiyârî nisbesiyle meşhur ol-
muştur. Babası Abdûs da Abbâsî Hali-
fesi Muktedir-Billâh'ın veziri Ali b. İsa'nın
hâcibi idi. Cehşiyârî babasının ölü-
münden sonra aynı vezirin, daha sonra
da vezir Hâmid b. Abbas'ın hâcibliğini
yaptı. 928'den itibaren İbn Mukle'nin ta-
raftarları arasında yer aldı ve onun ve-
zir olması için çalıştı. İbn Mukle tarafın-
dan Irak hac kafilisinin emirliğine tayin
edildi ve halife adına Kâbe'nin örtüsünü
taşıdı (317/929-30). Ancak İbn Mukle'nin
vezirlikten azledilmesi üzerine tutuk-
landı ve 80.000 dinar ödemeye mahkûm
edildi; mallarına da el kondu. Cehşiyârî
Bağdat'ta vefat etti.

Eserleri. En önemli eseri *Kitâbü'l-Vü-
zerâ' ve'l-küttâb*'dir. Cehşiyârî bu ese-
rinde yazının (kitâbet) gelişmesini, Sâsânî
İmparatorluğu'nun divan teşkilâtını, Hz.
Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn ve Em-
evîler devrindeki kâtipleri, ilk Abbâsî ve-
ziri Ebû Seleme Hafs b. Süleyman el-
Hallâl (ö. 132/750) ile Ebû Ahmed Ab-
bâs b. Hasan el-Cercerâî (ö. 296/908)
arasındaki otuzdan fazla Abbâsî veziriyle
birçok kâtibin hayatını ele almıştır.
Cehşiyârî bu vezir ve kâtiplerin bir kıs-
mını bizzat tanımış, devirlerindeki hadi-
seleri, siyasî, askerî ve kültürel gelişme-
leri müşâhede ettikten sonra eserini kale-
me almıştır. Ayrıca Abbâsî vezirlerine
dair bazı bilgileri, eserinde anlattığı ve-
zirlerin sonuncusu Abbas b. Hasan'dan
öğrenmiştir. Başka kaynaklarda bulun-
mayan değerli bilgileri ihtiva eden eser,
Abbâsiler zamanındaki müesseselere
dair en eski ve en önemli kaynaklardan
birdir. Cehşiyârî, Halife Hârûnürreşid
devri ve özellikle onun Bermekî ailesini
devlet idaresinden uzaklaştırması gibi
tarihçilerin gerçekten merak ettikleri
konuları ele almaya, başta halifeler ve
vezirler olmak üzere siyasî ve idarî fa-
aliyetleri yürüten diğer devlet adamları-
nın sahip oldukları yüksek kültür se-
viyesini ve edebî zevklerini gösterme-
ye özellikle dikkat etmiştir. Eser şiir ve
anekdotlara yer verilerek kaleme alın-
mış olduğundan ayrıca edebî değere de
sahiptir. Cehşiyârî'nin bu kitabı daha son-
raki birçok müellif tarafından önemli bir
kaynak olarak kabul edilmiş ve pek çok
rivayeti iktibas edilmiştir.

Kronolojik sıraya riayet edilerek yazıl-
mış olan *Kitâbü'l-Vüzerâ' ve'l-küttâb*
tam olarak zamanımıza intikal etme-
miştir. Eserin eksik haldeki tek yazma
nüshası Viyana Millî Kütüphanesi'ndedir
(nr. 916). H. von Mzik, *Bibliothek Arab
Historiker und Geographen*'in birinci
serisinden kitabın tıpkıbasımını yayımla-
mıştır (Leipzig 1926). Bu baskıyı esas
alan Mustafa es-Sekkâ, İbrâhim el-Eb-
yârî ve Abdülhafız Şelebî kitabı tahkik
ederek yayımlamışlardır (Kahire 1357/
1938, 1401/1980). Eser aynı yıl Abdullah
İsmâil es-Sâvî tarafından da neşredil-
miştir (Kahire 1938).

Mihâil Awvâd, Cehşiyârî'nin bu eserini
tamamlamak için bazı kaynaklarda yer
alan ve Me'mûn devriyle başlayan riva-
yetleri bir araya getirmiş, bunları önce
iki ayrı makale halinde, sonra da *Nuşûş
zâ'i'a min Kitâbi'l-Vüzerâ' ve'l-küt-
tâb* adıyla kitap halinde neşretmiştir
(Beyrut 1965). Benzer bir çalışmayı D.
Sourdel de yapmış, Muhassin b. Ali et-

Tenūhî'nin (ö. 384/994) *el-Ferec ba' de'ş-şidde*'siyle İbnü'l-Ebbâr el-Kudâî'nin (ö. 658/1260) *İ'îbû'l-küttâb* adlı eserinde yer alan rivayetleri bir makalede toplamıştır. Eserin Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler devriyle ilgili bölümleri Josef Latz tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (*Das Buch der Wezire und Staatssekretäre von İbn 'Abdūs Al-Gahşiyârî: Anfänge und Umaiyyadenzeit*, Walldorf-Hessen 1958).

Cehşiyârî'nin günümüze kadar gelmeyen diğer eserleri de şunlardır: 1. *Esmâr-ül-'Arab ve'l-'Acem ve'r-Rûm ve gay-rihim*. İbnü'n-Nedîm, Cehşiyârî'nin Arap, Acem, Rum ve diğer milletlere ait nâdir kıssa ve destanlardan meydana gelen bin "semer"i (gece sohbetleri sırasında okunan hikâye) bu ad altında bir kitapta topladığını, her parçanın müstakil olduğunu, gece sohbetlerine gelenlerden bildikleri en güzel hikâyeleri aldığını, ayrıca bazı kitaplardan da hikâyeler seçtiğini, her gece için elli varak civarında hikâyeyi bir araya getirdiğini ve 480 gecelik "esmâr"ı derlediğini anlatmaktadır. 2. *Ah̄bârü'l-Muktedir el-'Abbâsî*. Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh devrine ait olayları ihtiva eden bir eserdir. Mes'ûdî, Cehşiyârî'nin 1000 varaklık *Ah̄bârü'l-Muktedir* adlı eserinin bazı kısımlarını bizzat görüp okuduğunu söyler. 3. *Kitâbü Mizânî's-şî'r ve'l-iştîmâl 'alâ en-vâ'îl-'arûz*. İbnü'n-Nedîm ve Safedî Cehşiyârî'nin böyle bir eser yazdığını zikrederler; Kâtib Çelebi ise bu eseri İbn Abdūs Ali b. Muhammed el-Küfî adlı bir müellife nisbet eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), nâşirlerin mukaddimesi; Mes'ûdî, *Mürâcu'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 203; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 190, 437; Safedî, *el-Vâfi*, III, 205; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, II, 137; *Keşfü'z-zunân*, II, 1469, 1918; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 219-220; a.mlf., "Zu al-Ğahşiyârîs Wezirgeschichte", *Islamica*, III/1, Leipzig 1927, s. 32-38; Zirikî, *el-'A'lam*, VII, 135; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 275; D. Sourdel, *Le Vizirat 'Abbâsîde*, Damas 1959-60, I, 3-8, 11, 13, 20, 25, 35, 39, 215; II, 447, 483, 492, 672, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., "La Valeur Littéraire et Documentaire du Livre des vizirs d'al-Ğahşiyârî", *Arabica*, II, Leiden 1955, s. 193-210; a.mlf., "Nouvelles recherches sur la duexième partie du livre des vizirs d'al-Ğahşiyârî", *Mélanges Louis Massignon*, III, Damas 1957, s. 271-299; a.mlf., "al-Djahşiyârî", *EI*² (Fr.), II, 399; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 175-176; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 647; Mihâil Avvâd, *Nuşuş za'î'a min-Kitâbi'l-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, Beyrut 1384/1964-65; a.mlf., "el-Kısmü'z-za'î'a min-Kitâbi'l-Vüzerâ' li'l-Cehşiyârî", *MMLADm*, XVIII (1943), s. 318-332; 435-442.

CEHVERİLER

(بنو جهور)

Endülüs Emevî Devleti'nin yıkılması üzerine 1031-1070 yılları arasında Kurtuba ve civarında hüküm süren bir hânedan.

XI. yüzyılın ilk çeyreğinde Endülüs'te meydana gelen karışıklıklar sonunda, çeşitli bölge ve şehirlerde mahallî eşrafın bağımsızlıklarını ilân etmesiyle, Emevî Halifeliği'nin elinde sadece Kurtuba ve çevresindeki birkaç küçük şehir kalmıştı. Bu sırada başa geçen halifeler hadiseleri önleyecek hemen hiçbir tedbir alamıyorlardı. Bunun sonucu olarak Kurtuba halkı Emevîler'e karşı ayaklanarak, Vezir Ebû Hazm Cehver b. Muhammed'in desteğiyle, artık gücü ve önemi kalmamış ve hatta siyasî çekişme vasıtası haline getirilmiş olan halifeliği ilga ederek Emevîler'i Kurtuba'dan sürdü. Ebû Hazm Cehver halkın ısrarı üzerine 1031 yılı başlarında Kurtuba'da yönetimi üzerine aldı. Böylece Kurtuba merkez olmak üzere Ceyyân (Jaén) gibi yakın şehirleri de sınırları içine alan Cehveriler hânedanı kurulmuş oldu.

Ebû Hazm Cehver'in mensup olduğu Cehveriler (Benî Cehver) ailesi Fars asıllı olup Emevîler'in mevlâ*sı idi. Bu aileden gelenler eskiden beri Emevîler'e ve Endülüs Emevîleri'ne kumandan olarak önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. İbn İzârî, adı geçen aileyi Endülüs'ün önde gelen aileleri arasında zikretmektedir. Cehveriler hânedanının kurucusu olan Ebû Hazm Cehver, Âmiriler döneminin sonlarına doğru yönetimde kâtip olarak görev almış, daha sonra Hammûdîler devrinde de vezirlik yapmıştı. Vezir iken şahidi olduğu "fitne dönemi" hadiseleri sırasında hep halkın menfaatlerini ön planda tutmuş, isabetli görüş ve yönlendirmeleriyle halkın bu olaylardan en az zararlı çıkması için çaba sarfetmiştir. Bu husus kendisine Kurtubalılar'ın sevgi ve güvenini kazandırmış ve onun halk nezdinde rakipsiz bir önder durumuna gelmesini sağlamıştır. Başa geçtiği zaman birtakım ciddi problemlerle karşılaştı; çünkü uzun süredir devam eden fitne geriye huzur ve asayişin yok olduğu, insanların fakirleştiği, hânelerin boşaldığı bir Kurtuba bırakmıştı. Ebû Hazm Cehver derhal halkın önde gelen simalarının görev aldığı bir şûra idaresinin teşkilî yoluna gitti. Onun mevcut gele-

neğin dışına çıkarak bu tür bir idare oluşturmasında önceki tecrübelerinin büyük rolü bulunmuş olmalıdır. Zira Emevîler'in son dönemlerine doğru halife olanlar çok kısa bir süre başta kalabiliyorlardı. Bunun başlıca sebebi, halifelerin halkın ve halk nezdinde nüfuz sahibi olan eşrafın isteklerini bilmemeleri, bu arada eşraftan bazılarını yanlarına çekerken bazılarını karşılarına almaları ve nihayet bu durumun iç mücadeleleri alevlendirmesiydi. Böyle bir yönetim sonuçta siyasî istikrarsızlık, içtimâî sürtüşme ve iktisadî zayıflama ile karşı karşıya kalıyordu. Bu durumu yakından bilen tecrübeli vezir Ebû Hazm saltanat yerine şûra idaresini tercih etmiş olmalıdır.

Ebû Hazm devleti ilgilendiren hususlarda şûranın kararlarına göre hareket etti. Vezirlerin desteğini almadan hiçbir işe girişmedi. Hazineye bakacak görevlileri son derece güvenilir kimseler arasından seçti. Kurtuba'da emniyet ve asayişin sağlanması işine büyük önem verdi. Bundan dolayı daha önce şehirde bulunmaları fitneye sebep olduğu için Kurtuba'dan uzaklaştırılan Emevî soyundan bazı kimselerin şehre geri dönmelelerini yasakladı. Ayrıca şehir halkını, özellikle de esnafı silâhlandırarak onları kendi güvenliklerini sağlar hale getirdi. Ebû Hazm yalnız kendi devleti içinde değil bütün Endülüs'te barışın hâkim olmasını istiyordu. Nitekim *mülûkû't-tavâif** arasındaki çatışmaların sona ermesi için de çok gayret sarfetti.

Hayatını halka hizmetle geçiren Ebû Hazm 435 (1043) yılında vefat etti. İdarenin başına en ehliyetli kimsenin geçmesinden yana olduğu için ölümünden önce oğullarından birisini yerine veliaht tayin etme yoluna gitmedi. Fakat Kurtubalılar onun yerine oğlu Ebû'l-Velîd Muhammed'i geçirdiler. Ebû'l-Velîd esas itibariyle babasının başlattığı icraatı devam ettirdi ve ekonomik hayatın canlanması için çok çalıştı.

Bu sırada Kurtuba dışındaki devletler açısından bazı önemli değişiklikler meydana gelmekteydi. Gırnata'yı merkez yapan Zîrîler, yakınlarındaki diğer Berberî hânedanlarını da kendilerine bağladılar; ayrıca Malaga'daki Şii Hammûdî halifeliğine tâbi olduklarını ilân ettiler. Buna karşılık İşbiliye'deki (Sevilla) Abbâdîler ise Sünnî-Emevî halifeliğini tekrar canlandırma yoluna gittiler. Bunun için âkibeti meçhul Emevî Halifesi II. Hişâm el-Müeyyed'in hayatta olup İşbiliye'de yaşadığını ve kendilerinin meşrû halife olarak